

EGY OROSZ REGÉNYIRÓ HITVALLÁSA.

A „Journal de Geneve“ című lapból, melyet folyóiratunk egyik kitűnő barátja sziveskedett kezünkhez juttatni, adjuk az alábbi cikket, mely érdekes illustratio a szabadelvű hitnézeti állásponthoz:

Nem ritka jelenség napjainkban, hogy nemes és őszinte lelkek feladják a vallást, mint üres illusiot. De a mi ennél több, az a jelenség, hogy az ilyenek közül egy, a kit a sokaság geniének kiáltott ki, nyilvánosan vallomást tesz arról, hogy szive nyugalmát és az élet problémája megoldását nem találta meg sem a bölcelemben, sem a tudományban, és hogy Jézus evangéliumára tért vissza, vagyis inkább örvendetes meglepetéssel felfedezi azt, mint egyedüli forrását az ő lelki vágyai és aggodalmas kérdései kielégítésének. Ilyen jelenséget azonban Nyugat-Európában nem igen találhatni, mert itt a szellem kritikai vitákban emészti erejét és úgy látszik az egész gondolkodás a skepticizmus terméketlen mezejére szorult. Hogy ily jelenséget találhassunk, egész Oroszorszáig kell mennünk, hol a lelkek egy sokkal erősebb és következetesebb pessimizmus nyomása alatt úgy látszik újra megtalálták, vagy pedig megtartottak egy fiatalabb erélyt ama legfőbb kérdés felvetésére és megoldására: hogy az élet megérdemli-e, hogy az ember élt legyen. Bármiként legyen is, azt a jelenséget, melyről mi beszélünk, nekünk tényleg élénkbe tárja Tolstoj gróf, kit Turgenyeff Oroszország legelső regényírójának nevez.

A „Nouvelle Revue“, mely Tolstoj gróffal sok ízben foglalkozott oly czélből, hogy munkáit és személyét Franciaországban megismertesse, közelebbről a legújabb munkájáról, „Az én hitvallásom“ címűről adott ismertetést. E munkát az orosz censura betiltotta. De Tolstoj gróf hitvallása még is nyilvánosságra jött ez alatt a czim alatt: Az evangélium ismertetése (exposé), mint rövid töredék egy más terjedelmes munkából, mely még nem látott napvilágot, melyben az író vallásos gondolkodásának hosszúság és fájdalmas fejlődésével létrejött eredménye van letéve. Ki kell jelentenünk azonban, hogy abban nem sok újat és határozottat találhatni, mi meglephetne egy oly olvasót, ki a vallási kérdések tárgyalásával ismeretes, kivéve a pszichologiai és ethikai fejlődést, melynek phasisaiba, a melyeken ez erős lélek átment, egész őszinteséggel avat bé. Az iga-

zat kimondva, ez az egyetlen pont érdekel minket. De mielőtt Tolstoj gróf vallási nézeteire térnénk, hadd ismerjük életét, mert azzal vallási nézeteinek kifejlése szoros összeköttetésben van.

1828-ban születvén Tolstoj gróf ma 55 éves. A Nagy Péter udvarából való első nemes családok egyikéből származott. S miután a kazáni egyetemet nem is éppen kitünő sikerrel végezte, a hadseregbe lépett és egy ideig szolgált a Kaukázusban és ott volt Sebastopol ostrománál. Felesleges katonai bravourjairól beszélnünk. A dicsőségnek mégis másunnan kellett az ő számára jönie. Ő psycholog, észlelő és festő volt egyszermind.

A katonai élet jelenetei foglalkoztatták tollát először; s Kozájkjai, a kaukazusi katona életnek ugy odavetett vonásokban való rajzolása, s Sebastopol ostromának elbeszélése, őt egyszerre az elsőrendű orosz írók közé emelték. Később, mikora katonaságot elhagyta és földmiveléshez fogott, nem kisebb sikerrel és vonzeróval irta le „Egy földbirtokos reggele“ czimű munkájában az orosz falusi szokásokat. De az a munkája, mely hirnét megpecsételte és őt mindenekfelett kiemelte: „A háboru és béke“ czimű három kötetes nagy regénye volt, egy nemzeti hőskölteményféle mű, melynek tárgya Oroszországnak I. Napoleon elleni rettenetes küzdelme, melyben a szerző az elbeszélés drámai epizódjaival bölcselmi nézeteit elegyíti a népek történelme és az emberiség sorsa fölött. Végül tegyük hozzá kiegészítésül, hogy az író megnősült s nejjével és számos gyermekeivel csendesen élt falusi jószágán.

Ez az ember irta meg a maga hitvallását. Renan nem régen beszélte el, hogy ő hogyan szünt meg katolikus lenni; Tolstoj gróf meg azt adja elé, hogy ő miként lett keresztény. A két szellem közti ellentét épen olyan nagy, mint a két könyv közötti. Az egyik csak tudományos kuriozitásnak engedelmeskedik, a másik a sokkal szentebb és egyszerű erkölcsi törvénynek. A hol az első kijózanodott ironiáját játszodtatja, az utóbbi szenved, reménytelenség szállja meg, sohajtva keres, de soha se csügged el, s hogyha az eredmény különböző, az onnan van, mert az inspiratiók is ellentétesek. Tolstoj gróf hitvallása egy oly monolog, mely Faustot juttatja eszünkbe és anynyival inkább megragad, mert a helyett, hogy a képzelet világába járjon, a lélekbe száll és az író semmit sem mond, a mit át nem élt. Hoszszu évek csalódásai, erkölcsi gyötrelmek és lázas vizsgálódás folynak le szemeink előtt elbeszélve oly egyszerű és komoly stylben, mint a milyen az az inspiratio volt, a melynek ő engedelmeskedik.

Életének korábbi tapasztalatai ezt az őszinte lelket természetesen pessimismusba meritették. Ez mindennapi Oroszországban. De semmisen bizonyítja inkább, mint Tolstoj gróf példája, hogy mennyire felületes és csalfa az a közönséges vélemény, hogy a pessimismus rejtett oka az a magán harag, melyet annak vallója a sors ellen nyilvánít. A külsőből itélve neki minden kedvező körülménye meg volt arra, hogy boldog legyen. Magas születés, tetemes vagyon, a legjobb világi helyzet, kedves család, irodalmi dicsőség, mindent kiálló egészség, gyors könnyedséggel és teljes függetlenséggel szerzett tudomány — mindezek az adományok, sikerek és szerencsés állapotok megtaláltattak Tolstoj gróf életében.

Szerencsétlensége abból származott, hogy vagyonánál is fenköltebb és nagyobb volt lelke, abból, hogy az ember szívében mindig marad némi betölthetlen üresség. A világi élet ragyogó külseje alatt éles szeme látta a vétket, a gyalázatot, mely azt utálatossá vagy neveltségessé teszi. A szentpétervári szalonok, művészek és írók gyakori látogatása megismertette vele a nyomorultságot és gyógyíthatatlan erkölcsi corruptiót. A kik mások vagy a saját lelkükben olvasnak, ki vannak téve annak, hogy rút dolgokat olvassanak. Az ember tanulmányozása Tolstoj grófban csak csömört és utálatot hagyott. És sem utazásai, sem pedig falun való tartózkodása nem változtathatták meg ezt az első ítéletét. Irodalmi dicsősége sem vigasztalta meg s ő csakhamar odajutott, hogy saját műveit is lenézzé; sikerük a helyett, hogy elittasítsa inkább bizonyos szégyent okozott neki. Két vagy három kéziratban levő regényét el is égette és sajnálta, hogy nem teheti semmivé a többiekét is, melyeket már kinyomatott. Neki ugy tetszett, hogy ő ellopja a közönség pénzét és bámulatát frivol munkákkal. Ő magát hivalkodó, haszontalan lénynek ítélte a társadalomban és oly logikával, mely sok tudóst meg fog lepni és a mi erkölcsi naivitásának igen jellemző vonása, egy szép napon elhatározta magát, hogy a nép életét éli, felöltözik muzsiknak, s falura utazik. És ott parasztoktól környezve, fáradságtól megtörve, naphevet és izzadságot viselve, ette a kaszások fekete kenyerét és itta tiszta vizét és egy pillanatra ugy érezte, hogy ő az élet igazságában van és megtalálta a lelkiismeret békéjét, melyet tőle az író sikerei elraboltak volt.

Az intense és következetes pessimismus, milyent csak Oroszországban lehet találni, a politikai mezőn logikailag a nihilismusban végződik. Mindenesetre csodáljuk a szellem amaz állapotát, mely magyarázatul szolgál arra, hogy a nihilismus követőinek nagy számát

miért kapja az orosz társadalom felsőbb osztályaiból. Az a világ és az élet megjavíthatásán való kétségbeesés. Ez a nihilismus egyfelől és a skoptzok mysticismussa másfelől, mely utóbbi vallási nihilismus, az a két nyílás, melyek a menekülésre nyitva állanak a lelkek előtt. Tolstoj gróf alapján sokkal moralisabb természet, sem hogy az egyiket vagy a másikat válassza. Egy pillanatában öngyilkosságra is gondolt, de az a reflexioja támadt, hogy az öngyilkosság semmit sem old meg, s miután a reménytelenség legelső fokára jutott, megkezdette onnan fölfelé az igazság-vizsgálás fáradságos útját. Azt mondta magában, hogy sem nem látott, se nem hallott még mindent, mert jegyezzük meg, hogy egy oly szerény, mint őszinte szellemmel van dolgunk, a ki teljesen megvan győződve, hogy annak a sötétségnek, mely őt környezi, az oka inkább a saját tudatlanságában, mintsem az emberi tudás elégtelenségében van.

Mi tehát az a kérdés, mely reánk nehezül és nem hagy nyugtot? Nem tudományos, hanem életkérdés. Miért létezzünk? Van-e célja az életnek? Hogyan kell élni? Ily kérdéseket csupán az értelemmel megoldani nem lehet. Az akarattal is van jókora szerepe benne. S Tolstoj gróf természetes és erős akarattal van megáldva. S a megoldás világosan a nemes életnek, a legszentebb célznak, a legmagasztosabb kötelességnek megállapításával lesz eszközölve.

De vizsgálódánk ezt megelőzőleg a történelemhez, a bölcslethez és a természettudományokhoz fordult s csak csalódásokat lelt.

A hivatalos történelem hazug és a valódi kétségbeejtő. A bölcselem meghatározza a problémákat, de nem oldja meg. A természettudományok meg feltevésüktől is tartózkodnak. S Tolstoj gróf ekkor magához ugyanazt a kérdést intézvén, lelkiismeretében és eszében egy halvány sugárt vesz észre, mint egyetlen fényt, mely útját még megvilágosíthatja. Fel akarta annak eredetét fedezni, s az, mint hajdan a keleti bölcséket a titokzatos csillag, az evangéliumhoz vezette. Bátran munkához kezdett, s az authenticus szöveget újra olvasva és megvitatta, végre Jézus tiszta tanában — eltávolítva attól minden metaphysikai és egyházi tradíciót, mely 18 száz év alatt eredeti jellegéből kivetkeztette — nyugodalmat és békét talált. S a vallási következtetés tehát, melyre ez eredeti és bátor gondolkozó jött, Jézus egyszerű evangéliuma ellentétben minden hagyományos orthodoxyával. Ő ugyszólva ugyszerre lett hívő és eretnek.

Tolstoj gróf, hogy nézeteit igazolja, egy terjedelmes munkát irt, de az még kéziratban van, minthogy Oroszországban még nem nyomathatta ki. Belőle azonban már nyilvánosságra bocsátott egy figyelmet érdemlő kivonatot.

A munka négy részből áll:

1) Saját életének és amaz eszmék származásának rövid elbeszélése, melyek őt arra a meggyőződésre vezették, hogy Jézus tana az igazság.

2) A keresztény tannak elébb az orthodox, aztán az oecumenicus egyház, aztán a conciliumok és végül az apostolok szerinti értelmezése és annak kimutatása, hogy ezek a commentarok nem egyebek tévedések szöveténél.

3) A keresztény tan alapos vizsgálása, de nem a fennemlített források szerint, hanem csupán a szerint, mi Jézus tanából jött le mireánk, miként a négy evangeliumban van írva.

4) A keresztény tan valódi értelmének előadása, valamint azoknak az indokoknak a felmutatása, a melyekből azt eltorzították, és azoknak a következményeknek a feltüntetése, melyeket e tannak a maga tisztaságában való terjesztése elé kell hogy idézzon.

Nem bocsátkozhatunk az új reformator saját eszméinek részletesebb megbeszélésébe, mert az a kivonat, a melyet ő azokról eddigelé adott és a melyekből egyedül tanulhatnók ki, merőben elégtelen. De egy pár reflexio elégséges lesz főeszméje jellemzésére. Szerző, hogy a Krisztus valódi tanát feltüntesse, ellentétbe helyezi a hebraiszmussal, melyből kifejlődött és az egyházi dogmákkal, melyek annak átalakításai, szerinte elferdítései. Jézus tiszta tanát ő a „Mi Atyánk“-ban találja, mely szerinte az egész evangelium kivonata. Neki nincs szüksége sem a történelemre, sem a kritikára, hogy ezt a kiválasztást eszközöljék és Jézus tanát tisztázzák. E tan csupán a maga szépségével, csupán a maga hatalmával foglal el minden egyenes, s „minden elfáradt és megterhelt“ lelket. Elég annyit mondani, hogy az igazságnak benső bizonyítéka neki elégséges s nincs szüksége tekintély és külső criterionok bizonyítására. Nem tagadja a csodákat, de nincs szüksége reájuk, valamint nincs egyház- vagy irás-tekintélyre se. Ő nem vesződik semmikép azokkal a kérdésekkel, melyeket most a tudósok és theologusok vitatnak. Ő csak egy kérdést ismer, csakis egyet akar megoldani, t. i. egy ethikai kérdést. Az a kérdés, hogy a felelet az élet czéljának és értelmének megoldására nem éppen a Jézus evangeliumában van-e? Ha ott, a többinek kevés jelentősége van, a többi csupán az iskolák dolga. Neki nincs kétsége benne, s a mióta felfogta és magáévá tette, ismét megtalálta életfoglalkozását és gondolkodása derültségét. Ő nem hagyta magát illusióban a felett, a mi őt a hivatalos egyházaktól s főképen az orthodox egyháztól elválasztja. De nem hogy kísértené azt megengesztelni, hanem kihívja, vilá-

gosan hadat izenvén neki. Ime a szavak, melyekkel tana ismertetését végezi, melyekben a gondolkozó loyaltása és a hívőnek hiteért szenvedni kész lelkesültsége elétörnek: „Az ugynevezett keresztény vallás képviselőinek csak e kettő között kell választaniok: vagy hogy alázatosan bevallják tévedéseiket s róluk lemondjanak és értök megszenvedjenek, vagy hogy üldözzék azokat, kik nekik jelen és mult tévedéseiket szemükbe merték mondani. Ha tovább is megmaradnak elvakultságukban, üldözniök kell, és én arra készültem is akkor, midőn ezt a munkát szent gerjedelemmel vegyült örömmézzel bévégeztem.“

PÉTERFI DÉNES.

GYÖNGYMONDATOK.

(Ujkori írótól.)

T. Szerkesztőség! Miután esperességi elfoglaltatásom 3 évtizednél tovább nem engedte könyvekhez, irodalom termékei élvezéséhez hajlamom és vágyam szerinti mértékben járulni; miután a gróf Nemes család hidvégi és a reformátusok sepsi-szentgyörgyi szerény, de sok tekintetben kedves és érdekes könyvtáraihoz jutni szerencsém vala, — ide számítva a székelykereszturi távolabb eső tanodánk könyvtárából is felhasználhatott némely példányokat; s miután az 1880. évi mlgs. egyházi főtanácsgyűlés, többfelől indokolt kérésemet elfogadva, esperesi addigi eljárásaim további terhe alól felmenteni méltóztatott: szerencsés lehettem ez által, addigi gyéreb és azutáni bővebb olvasmányi jegyzeteimet összeállítva rendezni is.

És ezek az ugynevezett „otium“ azon termékei, miknek a „K. Magvető“ lapjain közlésére már egy éve felhiva valék — nagyajtai közinnepélyünk alkalmával pedig ismételt esetben személyesen szóval is. Mindazon idő alatt tavaly csak egy czikket közlék „Philosophia és Theosophia“ czim alatt. De kérem ne tekintessék ez hanyaglásnak, mert igen sietek én oly folyóiratba írni, melynek iránya minden ágát becsülöm és magasztalva dicsérem az azt tervezők és megindítók esztét-lelkét. Áldottak legyenek annak anyagi haszonnal nem bővülködő, de szellemi közhasznunkra buzgó munkás kezelői!

Miért nem közöltem azóta többet is? világitva kell azonban felfejtenem. Mert közlendőkben csakugyan nem szükölködöm; jegyzeteim ugyanis kéziratban közelítik a száz ivet. De a mint olvasás rendével voltak lejegyezve, ugy közölve csak unalmas zür és fárasztó értelmetlenség volna. E modorból czimnevezésekkel, betűsorban, ugyszólva jelentőségi keresztnevekkel a mondatokat ellátva rendezni, ez az, ami azokat kikefélt és kicsiszolt gyöngymondatokul tünteti fel. A rend ugyan is a dolgok lelke. Ily rendezés, második meggondolós leírással (de még csak javításosan, tisztázatlanul) hogy mennyi időt vehet igénybe, mig Oviddal reámondani lehessen: Jamque opus exegi! (művemmel már készen vagyok!) gondolja el, a ki efélet valaha megkísértett. S minthogy ez sok számozással és ide-oda kapkodó lejegyzéssel jár, még a tisztázást is, mint harmadik leírást, meg kell tenni.

A közlésre leginkább annak meggondolása bátorított, hogy a gyöngymondatokat mind az egyházi, mind pedig akár mely osztályu és állásu világi szónokok előnyösön és befolyásoson használhatják fel kedvező alkalom szerint.

Azonban a száz ivnyi kézirati gyűjtemény említésével, gondo-